

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל

Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר

ת.ד. 17209 תל אביב 6117102

cracowassociation@gmail.com

טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540

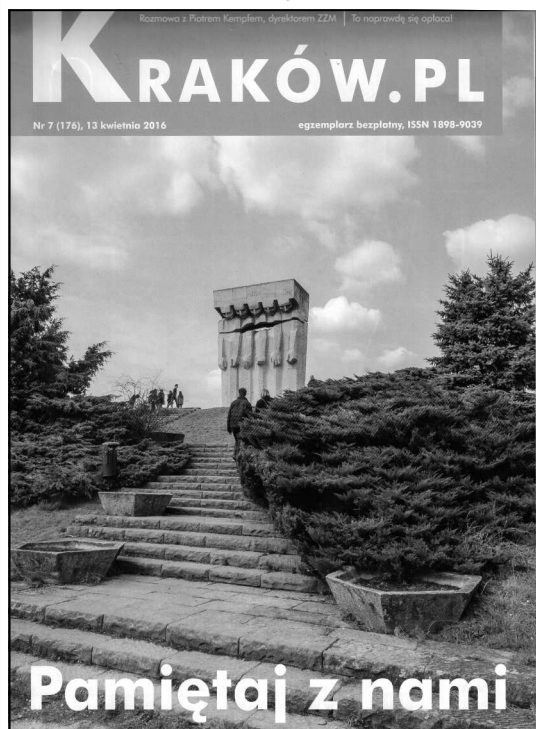
<http://cracowassociation.blogspot.co.il/>

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 112, יוני 2016 איירתשע"ו

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

זכור עמנו את מחנה הריכוז הגרמני לשעבר פלשוב

Pamiętaj z nami (=זכור עמנו) היא כותרת של גליון אפריל של המגזין Krakow.pl, שיוצא לאור על ידי עירית קרקוב, ואשר מתייחס בחלקו למחנה הריכוז הגרמני לשעבר בפלשוב.

קבוצה מתושבי קרקוב פועלת, לאחרונה, לשימור זכר המקום שבו היה מחנה הריכוז פלשוב, ומבקשים כי השטח של מחנה הריכוז לשעבר יהיה מקום זכרון לטרגדיה הגדולה, ולא פארק עירוני שבו מגיעים התושבים לטיול עם כלביהם. עירית קרקוב, באמצעות מחלקת המוזיאונים ההיסטוריים של העירייה, החלה להכין פרויקט בהתאם, ומר ניזביטובסקי, מנהל המחלקה, אמר כי יש לשמר את אופי המקום כפי שהיה. לדעה זו מצטרף גם יו"ר הקהילה היהודית בקרקוב, מר תדאוש יעקובוביץ, וכבר התקיימה בין השניים פגישה ראשונה בנושא השימור ואופיו. בחודש שעבר נערכו מספר מפגשים והרצאות בהם הורחב המידע לציבור תושבי העיר על המקום ומשמעותו, וכן נערך מרוץ זיכרון לטרגדיה הגדולה.

מחנה הריכוז בפלשוב הוקם באביב 1942, על שטחם של שני בתי קברות יהודיים: זה שברחוב ירוזולימסקה וזה שברחוב אברהמה, וכלאו בו את היהודים שהיו בגטו קרקוב, לאחר שהאחרון יחוסל. שטח המחנה הלך וגדל במהלך חודשי קיומו והגיע ל-80 הקטר. מספר האסירים, יהודים ופולנים, הגיע לכחמישים אלף, ששוכנו ב-200 בנינים וצריפים. האסירים הועסקו בעבודות שונות כולל תפירת מדים לצבא הגרמני, תיקון מכוניות ומשאיות, חשמלאות, נגרות, מסגרות, מחצבה ועבודות דפוס. בפלשוב היה גם מקום הוצאה להורג של אסירים, ביניהם אסירים שהובאו מכלא מונטלופיץ. מיד לאחר המלחמה פורקו המבנים והצריפים שהיו במקום.

התקדמות בתוכניות להרחבת מוזיאון יהודי

במוזיאון היהודי שבבית הכנסת הישן בקרקוב הצטברו מוצגים רבים מאד, המספרים את סיפור חיי הקהילה היהודית בעיר. מאחר והמוזיאון צר מלהכליל, חודשה לאחרונה התוכנית של הקהילה היהודית ומחלקת המוזיאונים של עירית קרקוב והממונה על שימור האתרים ההיסטוריים במחוז, להקים בניין נוסף שישמש את המוזיאון.

אחת החלופות להרחבת המוזיאון שבבית הכנסת ה"ישן"

ההרחבה אמורה להיות סמוך מאד למוזיאון הקיים ונבחנו, מבחינות טכניות וכלכליות, מספר חלופות. כך או אחרת, אין ספק שקרקוב צריכה מוזיאון ליהודיה.

פתיתים,

המצגת שלנו "לכל איש יש שם", המהווה חלק מטקס הזיכרון ביום הזיכרון לשואה, מונה למעלה מ-400 שמות של בני משפחותיכם שנרצחו. אנחנו מעוניינים להוסיף גם פנים לכל אחד מהנרצחים, ששםם מופיע במצגת. נא שלחו לנו תמונות של יקיריכם ואנחנו נצרף אותם, לזיכרון עד.

דוד וסרשטרום היה בין "מאה הילדים של לנה קיכלר" בזיכרון, ואחר כך בבית הילדים של המזרחי בקרקוב, ברחוב מיודובה. בנו, גיל, סרק כמה עשרות תמונות של חניכים בבית הילדים של גבי קיכלר, חלקן תמונות פספורט של בודדים וחלקן תמונות קבוצתיות, ובחלקן מופיעים גם שמות המצולמים.

מי שרוצה לאתר תמונה של קרוביו - יכתוב למערכת ונשלח לו את הקישור לתמונות באינטרנט.

בספרה "פרידה ממילא 18" כותבת הלה רופאייזן-שיפר כי כאשר גזרו הגרמנים על היהודים לענוד מגן דוד על הזרוע, לא קיבלו זאת בעצב. הנוער החלוצי ענד בגאווה את הסמל היהודי. "היינו אפילו רוקמים את המגן-דוד, שיהיה יותר יפה. איש לא התבייש בכך שאנחנו יהודים, רצינו שיראו זאת! לדאבונו, לא עבר זמן רב והשתכנענו כי לא קל לחיות כיהודים אצל הגרמנים."

קרקוב של הלה רופאייזן-שיפר

הלה רופאייזן-שיפר, בתם של שמחה לבית רוזנברג ופנחס שיפר, נולדה בפודגוז'ה בקרקוב ב-1921. במלחמת העולם השנייה היתה קשרית של הארגון היהודי הלוחם בגטו ורשה ובגטו קרקוב. בשנת 1990 התפרסם ספרה "פרידה ממילא 18" ובו תאור חייה לפני המלחמה ובמהלכה. וכך מתארת הלה את קרקוב שלה:

חנויות המכולת, המאפיות וחנויות שמכרו סחורות שונות. בחנויות אלה היו תושבי פודגוז'ה, הפולנים, היהודים וכן האיכרים מכפרי הסביבה, קונים את מצרכיהם. את הרחובות הראשיים חצו מספר סימטאות וכן כיכר השוק הגדולה.

פעמיים בשבוע היו ימי שוק. בעגלות רתומות לסוסים היו האיכרים מביאים תפוחי אדמה, ירקות ופירות: תפוחים, אגסים, דובדבנים שהפיצו ריח נעים, ובקיץ לא חסרו גם גרגרי יער ושדה, אדומים ושחורים. בשוק היו האיכרות ניצבות ליד שולחנותיהן עם כדי חלב ושמנת, חמאה וגבינה, עם סלים מלאי ביצים ועם פרחים ריחניים בדליים. גם ליהודים היו בשוק דוכנים עמוסים יריעות טקסטיל וכלי בית שונים. גם חנויות היו ליהודים סביב כיכר השוק. ברצון היו הפולנים קונים אצל היהודים, למרות התעמולה של מפלגות הימין הלאומני: "פולני, אל תקנה אצל יהודי!", "פולני! לך אל פולני!" – הרי אפשר היה בחנותו של יהודי לעמוד על המקח וגם לקבל סחורה בהקפה.

במעלה כיכר השוק התנשאה הכנסייה הגדולה, מוקפת מדרגות רחבות. בכל בוקר, בחופזי לבית הספר, הייתי חוצה את הכיכר ועוברת ליד הכנסייה. חברותי הנוצריות היו מצטלבות באדיקות, ולפעמים גם כורעות ברך. בבתי הספר העממי והמסחרי למדו יחד יהודיות ופולניות. לכן גם ידעתי בעל פה את התפילות הקתוליות, מזמורי כנסייה ומנהגים נוצריים.

בית הספר על שם הנריק סינקייביץ' שוכן היה בקרבת הפארק של פודגוז'ה. תכופות היינו מטיילים בו בליווי מורינו, כדי ללמוד ולהכיר את שמות העצים, השיחים והצמחים שגדלו בו. על העצים ניתרו סנאים וציפורים שונות והשמיעו את ציפצופן.

קרקוב ופודגוז'ה היו שזורות בגנים, בשדרות של עצים רחבי צמרת – עצי ערמון ושיטה, ובשיחי לילך שריח תפוחים, הלבנה או הסגולה, נישא באוויר. בימי הקיץ החמים היתה אוכלוסיית פודגוז'ה, על זקניה וטפה, ממהרת אל גבעות קשמיונקי שגבלו עם השכונה, והיו משופעות בדשא רענן ובפרחי בר שונים, והיו מקום מנוחה נהדר למבוגרים ולילדיהם – מקום למשחקיהם ומפלט מהחום ומרעש העיר.

ימי החורף הלבנו בשלג, והיו מלווים גם בכפור ורוחות עזות. אולם גם לחורף היה קסם משלו: מעל כל גבעה גלשו מזחלות-חורף, החליקו המחלקיים והזדקרו גלמי שלג. בימי מלחמת העולם הראשונה ולאחריה, עקרו לקרקוב ולפודגוז'ה משפחות יהודיות רבות מעיירות הסביבה. כאן מצאו תעסוקה כבעלי מלאכה, כאנשי מסחר או כעובדים במפעלים יהודיים. משפחות רבות עסקו בביתן בתפירת קונפקציה למען מפעלים אלה, למרות שדירותיהן היו לרוב דלות וצפופות.

(המשך בעמוד הבא)

"לאחר האירועים הטרגיים הרבים שחוויית בשש השנים הנוראות של הכיבוש הגרמני בפולין, קשה לומר שאני חוזרת בנוסטלגיה למקומות בהם נולדתי וגדלתי, לעיר קרקוב בירתה הקודמת של פולין, או לשכונת פודגוז'ה בה התגוררה משפחתי, ממנה גורשה והובלה לאחר טלטולים ממושכים ללא בית, למחנות ההשמדה.

כיום אין עוד יהודים בקרקוב ופודגוז'ה. קול תפילתם ורינתם אינו בוקע עוד מבתי כנסת ובתי מדרש; אין שומעים עוד את תפילתם הרמה והעצובה אל אל-עליון, שבצדקתו וברחמיו האמינו ללא עוררין. אין רואים עוד גברים יהודים הלבושים בלבוש המסורתי, ולא את הנערים, שפניהם העדינות עטורות פאות מסולסלות. נעלמו מרחובות העיר ה"שטריימלאך" וה"קולפאקים" הגבוהים, כובעי הפרווה של החסידים, שהיו חובשים בימי חג ומועד. ידם האכזרית של ההיטלראים הובילה את כולם בנתיב המוות.

בפודגוז'ה עברו עלי ילדותי וחלק משנות נעורי. במחשבתי אני חוזרת אל חופי נהר הוויסלה המפריד את שכונת פודגוז'ה מהעיר קרקוב. הוויסלה נהר רחב הוא, ונטוים עליו שלושה גשרים.

נולדתי ברחוב רייטאנה שבקרבת הנהר. זהו רחוב שקט, קרוב לשדרת פלנטי פודגורסקי. לעתים קרובות היינו עוברים העירה דרך הגשר. אהבתי להלך עליו ולהסתכל למצולות הנהר, כשהרוח לוטפת את פני. בנהר הפליגו ספינות קיטור, דוברות עמוסות עצים, סירות וספינות דייגים. בקיץ היו מתרחצים בנהר ובחורף היתה הוויסלה קפואה.

שכונת פודגוז'ה שכנה בגדה הדרומית של הנהר. לאורכה היו שלושה רחובות ראשיים, בהם עברה החשמלית הנוסעת לקרקוב, כשהיא חוצה את הרחובות קלוורייסקה, לימנובסקה ורחוב לבובסקה, ומגיעה דרך גשר הברזל למרכז העיר. ברחובות הראשיים היתה תמיד תנועה ערה. רוב אוכלוסייתה היתה יהודית. כאן היו

הלה רופאייזן-שיפר מעידה במשפטו של אדולף אייכמן, 1961

קרקוב של הלה (המשך)

פודגוז'ה היתה קשורה עם קרקוב בקשרים רבים. מעבר לוויסלה שכן ועד הקהילה היהודית. שם היו בתי הכנסת הגדולים, הגימנסיה העברית, בית ספר יהודי למלאכה ולמסחר, בית היתומים היהודי. שם היו גם התיאטרון היהודי ובית האקדמאים היהודים.

הכיבוש הגרמני שם קץ לחיים יהודים תוססים אלה. המאבק היומיומי לקיום ולהישרדות מצץ את כל לשד החיים עד ליום ההשמדה הבלתי צפויה שגזרו הגרמנים על היהודים. ב-20 במרס 1941 נכלאו כשנים עשר אלף יהודים בגטו פודגוז'ה. כל היתר הוכרח לעזוב את העיר. את הכלואים דחסו לסימטאות אחדות. ב-20 במרס נאסרה היציאה מן הגטו, והועמדה עליו שמירה משולשת: זינדרמים גרמנים, שוטרים פולנים ומשטרת סדר יהודית מאנשי הגטו.

הגטו הוקף בחלקו בחומה ובחלקו בגדר תיל. בבתים אשר גבלו בצד הארי נחסמו כל היציאות והכניסות. הרחוב הראשי בגטו היה רחוב יוזפינסקה. בכיכר האחת שבגטו, בככר זגודה (כיכר ההסכמה או השלום) הזכורה לשמצה, היו בימי האקציות האיומות מכנסים את היהודים, פוקדים עליהם לכרוע ברך, ואחר כך מובילים אותם למחנות ההשמדה. שלוש אקציות דמים כאלה היו: הראשונה ביוני 1942, השניה ב-28 באוקטובר 1942, וחיסולו של הגטו ב-13 במרץ 1943.

ביום בו חוסל הגטו הובילו את רוב הכלואים למחנה ההשמדה אושוויץ וחלק למחנה הריכוז פלשוב. בין המובלים בנתיב המוות לבלז' היו גם אבי, אחי ואחת מאחיותי.

אך בשכונת קז'ימייז', ברחובות קרקובסקה, סטרדום וגרודצקה התגוררו יהודים אמידים. בקרקוב היו גם יהודים משכילים רבים: רופאים, עורכי דין, רבנים מפורסמים וחסידיים. היו גם סופרי סת"ם, דיינים וחזנים. לפני הכיבוש הגרמני התגוררו מתוך 250,000 תושבי קרקוב קרוב לשישים אלף יהודים. בסביבה בה התגוררה משפחתי היו רוב האוכלוסין יהודים. רק שוערי הבתים היו פולנים. היהודים האדוקים ביקשו לגור בסביבה יהודית, אולם היו גם יהודים שנטמעו בין הפולנים.

לרחובות היהודים היה אופי מיוחד. בימי שבת ומועד היו כמעט כל החנויות של היהודים סגורות. בימי שישי נישא באוויר ריח הדגים המבושלים לכבוד שבת. בשבת נראו ברחובות יהודים ממהרים לתפילה, כשטליתותיהם מופשלות להם על כתפיהם, לצידם צעדו ילדיהם לבושים בגדי חג. קולות תפילה ורינה בקעו מבתי הכנסת.

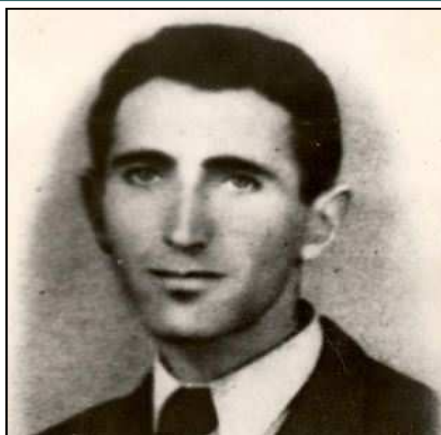
בפרבר קז'ימייז' בו התגוררה אוכלוסיה חסידית, נראו בשמחת תורה חסידים רוקדים ברחובות ובידיהם ספרי תורה. ובפורים היה הנוער הציוני מתנועת "עקיבא" מארגן תהלוכות עד-דלא-ידע. מחוות ההכשרה החקלאית "בונארקה", ששכנה בירכתי העיר בקרבת פודגוז'ה, היו מגיעות עגלות רתומות לסוסים ועליהם נוער חלוצי בתחפושות, ששר שירים עבריים. מכל חלקי העיר היה אז הנוער היהודי מתכנס לרחובות קז'ימייז', מתגודד מסביב לעגלות אלה, מאזין לדקלומים בעברית ובפולנית, וצופה בהצגות הקצרות בעלות התוכן התנכ"י או החלוצי, שהוצגו על הפלטפורמות. בימי העד-דלא-ידע היתה החשמלית נעצרת רחוק ממקום החוגגים, דבר שאירע רק לעיתים נדירות בלבד.

יאנינה ביגאי, גיבורה פולניה

גם בשנים הנוראות ההן היו פולנים שסייעו ליהודים, על אחת מהם מספר ד"ר אריה באומינגר בספרו "תנועות המרי בגטו קרקוב", וכך הוא כותב:

"בינואר 1943 ביצעו באומינגר, הלברייך וחבריהם, פעולות חבלה במסילת הברזל. יאנינה ביגאי (Janina Bigai), פולניה ששיתפה פעולה עם חברי הארגון היהודי הלוחם, הביאה מבית אביה, פועל רכבת בזאבייז'וב (Zabierzow) מפתחות לפירוק מסילת הברזל. רכבת מהירה שבה הותרה הנסיעה לגרמנים בלבד, ה-D.Zug, ירדה מן הפסים בקו קטוביץ-קרקוב. גרמנים רבים נהרגו, והמסילה יצאה מכלל שימוש למשך יממה... בתגובה לחבלה ברכבת הרגו הגרמנים 22 יהודים שעבדו ב"אוסטבאן". הגרמנים הסבירו כלפי חוץ את ההתקפות והחבלות כמקרי שוד או אסון, אך הם חשדו כי ידה של מחתרת יהודית במעשים אלה, ונמנעו מלתת לדבר פומבי על ידי פרסום בעיתונים.

ואילו יאנינה ביגאי המשיכה לשותף פעולה עם הלוחמים היהודים.

בנימין (בנק) "יקוב" הלברייך הי"ד
חבר "איסקרא" נולד ב-19 בפברואר 1943 על ידי הגסטפו וכדי שלא ליפול לידיהם זרק רימון ונהרג.

לאחר חיפוש קצר מצאו בדירה ארבעה אקדחים ותת מקלע אחד, כסף, מזון ומדים של הצבא הגרמני. הלוחמים דרשו מקאפר את מפתחות המחסן. קאפר הצביע על יאנינה, ואמנם המפתחות נמצאו בכיסה. הבחורים פתחו את המחסן, הוציאו משם סוכר וארגז משקה גרמני, לבשו את מדי הצבא הגרמני, והעמיסו את כל השלל על משאית ונסעו במהירות מן המקום...

היא קיבלה עבודה כמנהלת משק בית אצל מפקד שדה תעופה, האופטמן קאפר (Kapper) שגר ברחוב וארשבסקה 14. בליל החג הנוצרי "שלושת המלכים", ב-6 בינואר 1943, ערך האופטמן קאפר חגיגה בביתו. ביגאי הגיעה למחרת היום מוקדם בבוקר לביתו של הקצין, לנקות את הבית משרידי המשתה. עלה בידה לזרוק פתק דרך החלון אל הלוחמים שחיכו למטה, ובפתק זה הודיעה להם כי באורח בלתי צפוי מצאה בבית עוד שני גרמנים, שאחד מהם מבין פולנית, וכיוון שכך עליהם להיזהר.

בשעה תשע ושלושים בבוקר נכנס בניק האלברייך, מחופש לעובד חברת החשמל, עם עוד חבר, לדירת הסרן קאפר "לבדוק" את המונה. הגרמני הולך אותם לאמבטיה, ושם כפתו בניק וחברו את הקצין. בו בזמן נכנסו לדירה עוד ארבעה לוחמים וכפתו את יתר שני הגרמנים, שישנו עדיין במיטותיהם אחרי ליל ההילולה, וסתמו את פיהם. להשלמת התמונה כפתו הלוחמים גם את יאנינה ביגאי, וכינו אותה "זונה גרמניה" באוזני הגרמנים.

החזנים של קרקוב

אריה בראונר ז"ל, איש קרקוב, כתב מאמר "כך התפללו יהודי קרקוב (מפנקס זכרונותי)" שהתפרסם ב-"היהודים בקרקוב: חייה וחורבנה של קהילה עתיקה". וכך הוא כותב על החזנים של קרקוב:

רח' שפיטלנה 24, כאן שכן בית המדרש "אהבת רעים" בו הופיע החזן לייב ברונשטיין

והתוצאה הייתה שהחזן הלך בדרכו שלו, והיה מבצע קטעי סולו משל עצמו ובלי ליווי של המקהלה, ואילו המקהלה גם היא המשיכה בדרכה שלה, והייתה מבצעת את יצירותיהם של לייזרקה ושפרבר.

סופו של זיווג זה גם הוא בא מקץ שנתיים ימים. זופוביץ' עזב וגם המקהלה לא החזיקה מעמד זמן רב אחרי זה. שוב התקיימה תחרות על משרת החזן הראשי בבית המדרש "אהבת רעים" והפעם זכה בה החזן הצעיר מנדל, שזו הייתה לו המשרה הרצינית הראשונה.

ברוך שפרבר המשיך להופיע עם מקהלתו וגם כחזן-סוליסט בהזדמנויות שונות, בחגים ובמועדים וגם בקונצרטים פומביים. במחצית השניה של שנות השלושים היה עובר לפני התיבה בימים הנוראים בבית המדרש המורחב והמשופץ של ר' מרדכי טיגנר ברחוב גרודזקה.

בית-מדרש גדול אחר, שהיה מעסיק חזן קבוע ובעל מוניטין, היה בית-המדרש של ציפרס ברחוב אגנישסקי. בסוף שנות העשרים נתמנה שם כחזן ראשי ר' יוסלה מנדלבוים. הוא היה אברך צעיר, בתחילת שנות השלושים לחייו, בעל הופעה נאה, ממוצא חסידי, וגם תפילתו נשאה אופי חסידי מובהק. היה מרבה בניגונים חסידיים בנוסח צאנז ומודז'יץ, שהלמו להפליא את קול הטנור הלירי הרך שלו ותפילתו הייתה מלאה מתיקות, שבה קנה לעצמו קהל אוהדים רב, בעיקר בחוגים החסידיים שבעיר. מעריציו היו נוהרים לבית המדרש במיוחד בלילות חג, כאשר היה מתפלל בלוויה של מקהלת נערים, והיו ממלאים את אולם התפילה מפה לפה.

לצידם של חזנים בעלי-רמה אלה פעלו בקרקוב שליחי-ציבור ובעלי תפילה לאין ספור, שהיו עוברים לפני התיבה בבתי-המדרש הקטנים יותר בכל רחבי העיר. לא היה בית מדרש או מניין שבו לא יימצאו כמה בעלי-בתים "יודעי-נגן", חזנים ובעלי תפילה חובבים, שהצטיינו בקולות נעימים ובסגנון תפילה נאה. רבים כאלה נמצאו במיוחד בבתי המדרש ובמניינים החסידיים.

(המשך בעמוד הבא)

מימי נעורי זכור לי החזן של בית הכנסת הישן, גולדנברג, כמי שהצטיין בתפילתו המלאה פאתוס ורגש. קול הבריטון העמוק והחם שלו, היה מרטיט את הלב ממש, ועם זאת היה משרה על המתפלל אווירה של יראת-רוממות. שעה שגולדנברג היה אומר "קדושה", יכולת לחוש שאתה עומד במקום קדוש ושרפים מרחפים מעל ראשך ואומרים "קדוש! קדוש! קדוש!". בחגים ובמועדים הייתה מלווה אותו מקהלה קטנה, שמספר משורריה לא עלה על עשרה. זמרתה של המקהלה הייתה משמשת לו רקע קולי לרציטאטיב שלו ושעה שהייתה מבצעת קטעי זמרה, כגון פזמונים ופיוטים, הייתה מאפשרת לחזן לנוח קצת ולאגור כוח לקטע הסולו הבא שלו.

עוד זכורים לי החזנים בנימין דים מבית הכנסת של ר' אייזיק ב"ר יעקלש, ר' שמואל קאופמן מבית הכנסת "הקופה" ור' אשרל הירשברג מבית הכנסת של הרמ"א. החזן דים הצטיין בקול טנור לירי עדין, והיה מופיע בחגים ובמועדים בלווית מקהלה גדולה. מקהלה זו הייתה מבצעת קטעי זימרה רציניים מיצירותיהם של המלחינים הליטורגיים היהודיים הנודעים, כגון זולצר ולבנדובסקי, אך בעיקר מיצירותיו של המלחין הקראקאי, החזן אליעזר גולדברג, הידוע בכינויו "לייזרקה".

ר' אשרל הירשברג זכור לי משנות ילדותי המוקדמות, שכן אבי ז"ל נמנה עם המתפללים הקבועים בבית הכנסת של הרמ"א, ומגיל רך הייתי מתלווה אליו בשבתות ובחגים. גם ר' אשרל היה נעזר במקהלה קטנה, שהייתה מבצעת עמו יחד קטעי זמרה, שהיה מלחין בעצמו. תפילתו של ר' אשרל וזמרת מקהלתו היו נוטות יותר לעבר אותו סוג, שהיה אופייני לבעלי-תפילה. גם כמה מבתי המדרש הגדולים בקרקוב היו מעסיקים חזנים קבועים בעלי רמה, שהצטיינו בקולותיהם ובתפילתם, ובמרוצת הזמן אף התפרסמו בקהילות ישראל הגדולות באירופה.

במחצית השנייה של שנות העשרים שמש בקודש בבית-המדרש "אהבת רעים" שברחוב שפיטלנה החזן לייב ברונשטיין, בעל קול טנור אדיר ויכולת עצומה. כפי שזכור לי, סופר, שהוא קיבל את השכלתו המוסיקלית הכללית והקולית במיוחד בווינה. הוא התפלל בלווית מקהלה גדולה בניצוחו של אחיו. ואולם, כעבור שנים מספר הוחלפה מקהלה זו ע"י מקהלתו המפורסמת של החזן והמורה ברוך שפרבר, תלמידו ומנצח מקהלתו לשעבר של "לייזרקה". ר' לייב ברונשטיין המשיך לעבוד עוד כשנתיים עם מקהלתו של שפרבר, ברם, לא היה תיאום נאות בין השניים. ברונשטיין נאלץ, אפוא, לעזוב ובמקומו נתמנה זופוביץ', חזן מבנדין, שמוצאו מליטא.

הוא היה יהודי קטן, צנוע, בעל זקנקן תיש וחיצוניות לא-מושכת ביותר. בעת התפילה היה עושה תנועות והעוויות עצבניות, וגם קולו, במיוחד בצלילים העליונים לא היה צלול דיו ולעתים אף חורק קצת. ואולם באינטרפרטציה שלו של הטקסט ובעושר לחניו היה כוח ביטוי אדיר, ששבה את לב כל שומעיו.

ואולם גם זיווג זה, היינו, זופוביץ' עם מקהלתו של שפרבר, לא הצליח במיוחד. זופוביץ', בהיותו בעל אישיות חזקה ובעל טעם וסגנון שונה לחלוטין מזה של שפרבר, התקשה למצוא לשון משותפת עם מנצח המקהלה

החזנים של קרקוב (המשך)

אכן, ההיצע עלה על הביקוש. משאת נפשו של כל אחד מאלה הייתה לעבור לפני התיבה בחגים, ובפרט בימים הנוראים. אך ברור שלא כל אחד זכה להגיע לכך, היו, אפוא, מצטרפים למקהלה טבעית, שמלכתחילה לא אורגנה ולא אומנה כלל, אלא הייתה יוצרת מאליה, בחוש מוסיקאלי טבעי ורגישות דתית, הרמוניה נפלאה, שהייתה עולה לפעמים על טיבה של מקהלה מקצועית.

בהקשר זה ראוי להזכיר את החזן מסטאשוב, שהיה עובר לפני התיבה בימים הנוראים בבית המדרש "שארית בני-אמונה", שהיה ידוע בציבור בשמו המקוצר "שארית". החזן מסטאשוב נודע בסגנונו החסידי-עממי המיוחד ובמקהלת הנעורים שלו, ואף חולל מעין "אסכולה סטאשובית". בעקבותיו הוזמנו בעלי-תפילה מסטאשוב לעבור לפני התיבה בימים הנוראים בכמה מבתי-מדרש אחרים בעיר. אחד מהם זכור לי מתפילתו בבית-המדרש של שכונת קלאפאז', בככר מטייקו 4.

מפיהם של זקני קרקוב נודעו לי פרטים על שני חזנים גדולים שפעלו בעירנו בדור הקודם, בשלהי המאה התשע-עשרה ובתחילת המאה העשרים. אחד מהם היה ר' אליעזר גולדברג, הלא הוא לייזרקה המפורסם, והאחר הוא יוסף פישר. לייזרקה שימש בקודש בבית-הכנסת "הקופה". הוא היה חזן אוטודידאקט שהגיע למה שהגיע בכוחות עצמו בלבד הודות לכשרונו היוצר העצום. סיפרו עליו, שלא הצטיין בקולו כלל, שהיה אפילו צרוד וחורקני. משום כך שם כנראה את הדגש בעיקר על הזמרה המקהלתית. ואכן הלחין לייזרקה יצירות לזמרה מקהלתית, שהיו עשירות ומלאות תוכן, בעלות איכות, שגדולי המלחינים האירופיים לא היו מתביישים בהן. כיוון, שכאמור, מעולם לא למד לימודים תיאורטיים בכלל, וניצוח בפרט, הרי, כפי שסופר עליו, היה מעמיד את חברי מקהלתו מסביבו והיה מנצח עליהם בתנועות בלתי-מקצועיות ובלתי-שגרתיות לחלוטין: היה מושך בכנפי בגדיהם, דוחף אותם, צובט, וכיו"ב, וכך היה כל אחד מהם פותח את חלקו במקום וברגע הנכון. ואולם אחדים מחברי מקהלתו למדו את המקצוע באורח שיטתי ואף

הפכו בעלי-מקצוע ממדרגה ראשונה.

החזן השני, שעליו שמעתי מפי זקני העיר, היה יוסף פישר, בעליו של בית הדפוס הידוע ברחוב גרודזקה, שבנוסף על מקצועו ועסקו שמש כחזן ראשי בבית-המדרש "היכל נאורים" – הידוע בכינויו "טמפל", שברחוב מיודובה. על גדולתו בחזנות תעיד העובדה, שאפילו יהודים מאותם החוגים, שהתנגדו עקרונית לקיומו של ההיכל בכלל וראו בו מוקד לכפירה והתבוללות, היו באים בהמוניהם לשמוע את תפילתו של החזן פישר.

ואם כבר בהיכל מדובר, ראוי להזכיר, שפעלה בו מקהלה גדולה, בעלת רמה מקצועית גבוהה, בניצוחו של הד"ר לוסט, שהיה "סגי-נהור". זו הייתה מקהלה מעורבת, של גברים ונשים (ללא השתתפות נערים) – וזו הייתה סיבה נוספת לחרם, שהוטל ע"י החרדים על בית-תפילה זה.

ולסיום כמה תופעות מיוחדות, יוצאות דופן כביכול. קרקוב נתברכה גם בחזן-ילד-פלא, הלא הוא הנער איצ'לה טילס, שהתפרסם בסוף שנות העשרים ובראשית שנות השלושים והיה עובר לפני התיבה כחזן-אורח בשבתות ובמועדים בבתי המדרש הגדולים וגם היה עורך קונצרטים בלוויית מקהלותיהם ותזמורות, שאורגנו במיוחד לצורך הופעות אלו. המועדים השכיחים ביותר לעריכת קונצרטים מסוג זה היו ימי חול-המועד, אך בעיקר ערבי החנוכה.

מדי פעם היו מופיעים בעיר חזנים אורחים מערי פולין הגדולות ואף מחוץ לארץ ומעבר לים. במיוחד ראוי לציין את ביקורו בקרקוב של הגדול והמפורסם בין החזנים שבכל הדורות, ר' יוסלה רוזנבלט ז"ל, שזיכה את קהילתנו בהופעת אורח בשנת 1927. תשע-עשרה הופעות וקונצרטים – מספר שיא בתקופה ההיא – נתן החזן הדגול בעירנו, כשקהל של אלפים צר על בתי-הכנסת שבהם הופיע, וכל ימי שהותו והופעותיו היו מעין "יומא אריכתא", חג ממושך וזמן של התרוממות-הנפש לכלל יהודי העיר ולחובבי החזנות בפרט.

זכרונותיו של הילד יחזקאל פולניצר על בתי הכנסת בקו'ימיז'

"בפינת הרחובות מיודובה ופודב'ז'ה, שכן בית הכנסת "הטמפל". זה היה בית כנסת מפואר שבו לא התפללו בכל יום, אלא רק בשבתות וחגים. בחלקו העליון של אולם התפילה הגדול היה יציע ובו עוגב שלווה את שירת המקהלה. על העוגב ניגנו רק בעצרות ממלכתיות כמו ביום הקונסטיטוציה בשלישי במאי, ביום העצמאות הפולני שחל ב-11 בנובמבר או ביום הולדתו של הנשיא. בימים אלה התאספו כל הילדים מבתי הספר היהודיים לתפילת חג יפה ומיוחדת. הרב החזן התפלל, ותפילתו לוותה בנגינת עוגב ובשירת המקהלה. לאחר התפילה דרש הרב דרשה, ואחריה התפזרה העצרת. הרבנים שדרשו ב"טמפל" ושאותם אני זוכר מתקופת ילדותי היו ד"ר יהושע טהון ואחריו ד"ר שמלקס.

בית הכנסת ה"אלטה שול" שוכן ברחבת שרוקה (Szeroka). באולם הגדול התפללו רק בשבתות וחגים, וביום-יום התפללו בחדרים הצדדיים. פנחס לייזר, היה השמש של ה"אלטה שול", ולאחר מותו החליף אותו בנו שייע. בשבתות שבהן היהודים אומרים פרקי אבות למדו ב"אלטה שול" למעלה.

בבית שברחוב יוזפה 40, בית בן שתי קומות עם עליית גג, היה בקומה השנייה בית כנסת קטנטן בגודל 25 מ"ר לערך, נקי מאוד, והמתפללים היו חילונים ומסורתיים. קראו להם דאיטש מלשון דויטשר, כלומר גרמנים. הכינוי דבק בהם מפני שיהודים דתיים לבשו קפוטה, מעיל ארוך, ואילו היהודים החילונים היו מגולחים ולבשו מעיל כפי שהיה מקובל אז באירופה. שמש בית הכנסת, יהודי נמוך מאוד, גר בעליית הגג ונעל את דלת בית הכנסת על סוגר ובר"ח".

הבית ברח' יוזפה 40 שבקומתו השניה התפללו "דאיטש"

עדות של יחזקאל פולניצר
לנורית אשכנזי

רשמיה של תלמידה בגימנסיה העברית

הגימנסיה העברית ברחוב פודבז'זיה

ולחאזין, הוא חיפש בתלמידיו פחות ידע ויותר אינטליגנציה, חשיבה עצמית ויחס לחומר הנלמד...".

כחלק מתוכנית הלימודים הלכנו להצגה או לקונצרט פעם בחודש. למדנו ספרות פולנית והיסטוריה פולנית. חגגנו את יום החוקה, הכרנו את המשוררים הפולנים הגדולים. ראינו בפולין את הבית שלנו. בשנת 1935 התאבלנו מרה על מות מנהיגה הגדול של פולין, יוזף פילסוצקי, והיו שסיפרו כי היהודים יושבים עליו "שבעה". מותו בישר החמרה ביחס הפולנים אל היהודים.

אפשר לומר שהתחנכתי על שתי תרבויות – תרבות עברית ציונית, חילונית ותרבות פולנית.

הלה מאירס, "ילקוט זכרונות"

הקרת המדים של בתי הספר התיכוניים

בעיר היו זהים, ולכל גימנסיה היה מספר משלה. אנחנו, תלמידי הגימנסיה העברית, נשאנו את המספר 445 על שרוול שמאל של המעיל והחולצה בגאווה גדולה. כך הפגנו לעיני הגויים את יהדותנו.

התרבות העברית קיבלה מקום של כבוד בחיי בית הספר. כמה מן המורים הביאו מביקורם בארץ קצת מן הפולקלור העברי החדש, וביניהם שירי החלוצים כדוגמת "דודה, הגידי לנו כן", "בת שש-עשרה הייתי" ועוד, ששרנו בהתלהבות רבה. אני זוכרת את ביקורו של חיים נחמן ביאליק בבית הספר, בשנת 1934. הוא שוחח איתנו בעברית, וסיפר על היישוב היהודי בארץ-ישראל.

בית הספר מעלה בי זיכרונות טובים. היה זה בית ספר מיוחד, והרמה הכללית, האווירה ושיטת ההוראה היו ראויים לשבח. עד היום אני ניוזנה ממה שקיבלתי בין כתליו.

איש הקולנוע, הסופר והעיתונאי נתן גרוס המנחם, שהיה גם הוא מבוגרי הגימנסיה (שתי כיתות מעלי) מתפרק בכתביו, בהערכה נוסטלגית, על זיכרונותיו מימיו כתלמיד בגימנסיה: "בית הספר הזה הקנה לתלמידיו תחושת גאווה. כשהיית חניך בית הספר שלנו, מיד הפכת להיות מעט שונה מכל סביבתך". על המורה יוליוס פלדהורן, הסופר, שהיה המחנך שלי בכיתות י"א-י"ב, כתב גרוס: "פלדהורן לימד להתבונן

"הגימנסיה ע"ש חיים הילפשטיין"

החלה את דרכה בשנים 1908-1909, עם הפעלת הכיתה הראשונה של בית ספר יסודי עברי. בית הספר היה כפוף לתוכנית לימודים ממשלתית, בנוסף ללימודי עברית, תנ"ך והיסטוריה יהודית. רמת הלימודים בבית הספר היתה גבוהה מאד, שאיפת המורים והתלמידים כאחד היתה להוכיח לפולנים שהגימנסיה העברית היא בין בתי הספר הטובים בעיר.

ואכן, על אפס וחמתם של המפקחים ממשד החינוך העירוני, שהיו נוכחים בבחינות הבגרות וארבו למעידות, נותרה הגימנסיה מסווגת לפי קטגוריה A, קרי הטובים ביותר. עם השנים גדל בית הספר והתפתח, כלל בית ספר יסודי, תיכון ובית ספר מקצועי לבנים. בשנת 1939 למדו בו כ-1,200 תלמידים.

בית הספר היה חילוני עם דגש על חינוך ציוני-לאומי. במסגרתו חגגנו את החגים היהודים – חנוכה, פורים ול"ג בעומר – במסיבות, בהצגות ובתהלוכות ברחובות העיר לצלילי תזמורת כלי הנשיפה של הגימנסיה.

פעילות אחר הצהרים וחיי החברה היו מגוונים ומעניינים. היינו נפגשים בבית הספר לשיחות, אסיפות, חזרות למופעים לקראת החגים ומופעי ספורט. אהבנו גם לטייל בעיר ובסביבתה. השתתפנו בנשפיות עם ריקודים סלונים, הלכנו לסרטים. בקיץ שחינו באחת משתי ברכות השחייה הציבוריות או השתזפנו על שפת נהר הויסלה. בחורף החלקנו על

המנון הדגל של הגימנסיה העברית ע"ש ד"ר חיים הילפשטיין

תזכורת לתשלום דמי חבר לשנת 2016 בסך 150 ש"ח בהמחאה או העברה

ת.ד. 17209 תל אביב 6117102 חשבון 2167/89 בנק איגוד (13) סניף 079 הרצליה

אחוות הסטודנטים "קדימה"

הרצל...

האחרים.

ואמנם בכל האוניברסיטאות האירופיות, כמו גם בפולין, סטודנטים רבים שאינם יהודים התייחסו אל הסטודנטים היהודים בבוז, כאל פחדנים. חברי האחוות היהודיות התחייבו להגיב על כל עלבון ולהתעמת בדו-קרב עם המעליבים. כשהאחים היהודים הצליבו חרבות עם יריביהם, פעמים רבות היו טובים יותר משום שהיתה להם מוטיבציה גבוהה יותר, ולכן נצחו בקרבות הדו-קרב. אני זוכר שהיו בינינו כמה סטודנטים שהיו בדרגת רב-אמן בסיף, והמפורסם שבהם היה מיכאל נוימן, שכונה "מרס". נוימן היה "סניור" בזמן שהצטרפתי ל"קדימה" והוא לימד אותי סיף.

חבר אחר באחוה היה הפרקליט ד"ר אדוארד רוסטל, שכונה "פוטשי". הוא היה הפטרון שלי, אינטלקטואל שכתב בעיתון הפולני-יהודי "נובי לאור בקרקוב". עוד "כוכב" באחוה היה הרופא אדם בוכנץ "הרקולס", אתלט בעל הופעה מרשימה, וכן ד"ר נורברט שרגר, שנקרא "מופתי" בשל קלסתר פניו המזרחי. חברים אחרים היו ד"ר איגו קורנהאוזר, רופא ומהנדס; ד"ר הנרי גוט "לוופק", אגרונום; המהנדס אדוארד האוברגר; האגרונום איגנצי פויר; הפרקליט מקס בידרמן; התעשיין מ. קלמוס; אוסקר נאדל; האגרונום חיים פורטנוי; והרופא ד"ר מוניק גרוס "פלוטו". הכינוי שלי היה "פיקס" (מאידאה פיקס)...

עם עליית האיום הנאצי השפעתו על חבריי להתקרב יותר אל הציונות ולשלוח נציגים מועמדים לכל ארגון או מוסד יהודי וציוני. אני נבחרתי למועצת "אוגניסקו" ואף כיהנתי כסגן נשיא הארגון. נשיאו המצטיין של "אוגניסקו" היה ד"ר ראובן (ריבק) וולף, שהיה גם יו"ר "השחר".

כשד"ר אוזיש טהון נפטר ב-1936 העמידה האחוה את משמר הכבוד. חברי המשמר חבשו כובעים צבעוניים וסרטים תואמים על העניבות, ועמדו סביב הארון עם חרבות בידיהם. זמן קצר לאחר הצטרפותי נבחרתי לכהונת Co-Senior, ובשנתיים שלפני פרוץ המלחמה כיהנתי כסניור האחרון של האחוה "קדימה" בקרקוב.

הנריק צבי צימרמן

מתוך:

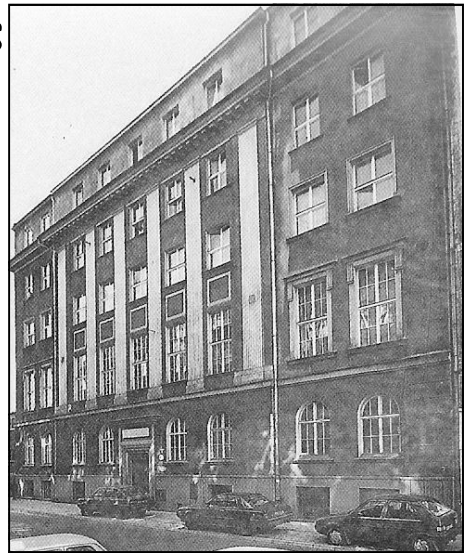
"הסנה הנוער. שרדתי, זוכר, מעיד"

אגודת "קדימה" בקרקוב היתה גאה בקשריה עם וינה. חבריה היו בעיקר סטודנטים מקרקוב שהיו נאים והדורים, ממשפחות טובות ומבתים אמידים. חלקם היו מוכשרים יותר והשאר בעלי כישורים ממוצעים... סטודנט שביקש להצטרף לאחת האחוות היה צריך לעבור תקופת מועמדות בת כמה שבועות או חודשים, שלאחריה הצביעו חברי האחוה בעד או נגד קבלתו. אם התקבל, היה בשנתיים הראשונות "Fux" (טרי). חבר בכיר נקרא "Bursh", ואילו חברים שסיימו את האוניברסיטה הפכו "Alte Herren", שהיה מעמד של חברי כבוד. לכל Fux היה פטרון, מעין חונך שהגן עליו ויעץ לו, למרות שהבדלי הגיל בין הפטרון לטירון היו כמובן קטנים.

הנהלת האחוה הורכבה משלושה חברים: Fux-I, Co-Senior, Senior. האחרון היה אחראי על הטיפולים והתייחס בעיקר לאימוני הכושר ולהתנהגות החברים. ה-Co-Senior היה ממונה על התרגול האינטלקטואלי והאידיאולוגי. כל חבר באחוה היה צריך להכיר את הספרות העברית את ההיסטוריה היהודית, מכיוון שרבים מהחברים הגיעו מבתיים מתבוללים. ה-Senior פיקח על כל העניינים הארגוניים.

כבוד עצמי וכבוד לזולת היו חשובים מאד באחוה. בנוסף עברנו אימוני כושר, ובעיקר סיף, והשתמשנו במסכות ובאפודים להגנה. לאחר אימונים בחרבות עץ עברנו לשימוש בכלים האמיתיים. החשיבות של מיומנויות הדו-קרב הפכה את האימונים והתרגילים הללו להכרחיים.

הצטרפתי לאחוות "קדימה" משום שמדריכיה וחלק מתפישתה תאמו את השקפותי על העולם: להכיר את הזהות שלך ואת השורשים שלך, ולהראות לעולם שהיהודים ראויים לכבוד כמו כל אחד אחר. מיומנויות דו-קרב היו ההוכחה הטובה ביותר לכך שסטודנט יהודי צעיר איננו פחדן. על הסטודנט היהודי לנהוג בכבוד עצמי במגעיו עם הסטודנטים האחרים, שהינם בעלי רקע שונה. הוא יכבד אותם, אך גם יצפה שינהגו בו כבוד. כך ניסו חברי האחוה שלנו לאזן את המצב שבו חששו חלק מהסטודנטים היהודים באוניברסיטה מפני הסטודנטים

בית האקדמאים היהודים, פשמיסקה 3

בעידודם של בני משפחתי יצאתי לקרקוב. הנכסים הרוחניים והאינטלקטואליים שרכשתי עלו בהרבה על מה שהיה בכיסי. נראה לי שיכול היה להיות גרוע יותר, אם המצב היה הפוך. אחרי הכל, איש לא יכול לגזול ממני את מה שבראשי. בידי הייתה רק כתובת אחת בקרקוב: מעון הסטודנטים היהודים ברחוב פשמיסקה 3 ("המעון האקדמי")...

תכננתי לשכור חדר קרוב ככל האפשר למעון האקדמי, שהיה מרכז החיים של האנטליגנציה לעתיד. המעון היה נכס של ארגון "אוגניסקו" ("מוקד"), שמשרדו היו במעון. המועצה של "אוגניסקו", שנבחרה באופן דמוקרטי, הורכבה בעיקר מסטודנטים מקרקוב. על המעון פיקח פרופסור רפאל טאובנשלאג מטעם האוניברסיטה היגלונית, שהיה מומחה בינלאומי למשפט רומי ואחד היהודים המעטים שהגיעו לכהונת פרופסור באוניברסיטה זו. למרות שנולד כיהודי ומעולם לא הסתיר את מוצאו, הוא לא היה מקורב ליהודים, והמיר את דתו לקתולית....

ב"אוגניסקו" פעלו גופים ציוניים ואנטי-ציונים בקרב הסטודנטים. בגלל אופיים האידאולוגיים של היהודים כמו ארגונים רבים ממפלגות ומקבוצות שונות. נמשכתי במיוחד לשני ארגוני סטודנטים ציונים. הראשון היה "השחר" ששלט באוגניסקו ובכל המוסדות השייכים אליו, ואף זכה ברוב מוחלט בבחירות למועצותיהם. נטיתי לעבר קבוצת "קדימה" הקטנה, בת שלושים או ארבעים חברים, שהיתה אחווה אליטיסטית. היא פעלה בשיתוף עם אחווה וינאית בעלת שם זהה, שעם חבריה נמנה ד"ר תיאודור בנימין זאב

קורא'ט כותב'ט

בעקבות הכתבה "קרקוב היא בלבנו" שמחתי לקרוא שאנשים רבים עדיין מתגעגעים לעיר הולדת, ומתרפקים עליה בזכרונות ילדות טובים. נולדתי בקרקוב בשנת 1929, וגרנו ברחוב סטרווישניה. כשפרצה המלחמה הייתי בן 10, ונאלצתי לעזוב את בית הספר לאחר שלוש שנות לימודים בלבד. הייתי בת יחידה עד גיל 8, והייתה לי ילדות מפונקת ונפלאה בעיר. אהבתי לטייל עם הורי ברחובות היפים ולקנות בחנויות שהציעו כל טוב. בזמן המלחמה הייתי בגטו קרקוב, ומשם לפלשוב. עברתי יסורים באושוויץ ובעוד 4 מחנות, עד ששוחררתי ב-24.4.1945. אחרי המלחמה חזרתי לקרקוב, מכיוון שלא הכרתי, ולא היה לי בית אחר לחזור אליו, ורציתי לחפש אם נשאר מישהו מבני משפחתי. הרי כל משפחתי אבי נולדו וחיו בקרקוב. אבל, לדאבוני, איש לא חזר! הלכתי ברחובות וחיפשתי את עירי שהייתה, אך קרקוב היתה עבורי כעיר רפאים. למרות שעברו 70 שנה מאז, אני עדיין חושבת ומדברת בפולנית, ומתגעגעת לילדות שנקטעה ולא היתה יותר, בעיר היפה שבה נולדתי.

אסתר (ארינה) פרידמן

באחד מתיאורי קרקוב היהודית שלפני המלחמה מצאתי כי: "ברחוב דיטלה 36 בחצר פנימית פעל סניף השומר הצעיר. בסמוך לו היה סניף של יהודה העתיד". האם יש מי שיכול להוסיף מידע על תנועת "יהודה העתיד"? בנוסף, ידוע לי שלבונד היתה תנועת ילדים שנקראה "סקיף". האם "סקיף" פעל גם בקרקוב? היכן? והיכן פעלו סניפיה של תנועת הנוער של הבונד "צוקונפט" בקרקוב.

דניאל קמפלר

אבלים על פטירת חברתנו

פליציה טננבאום ז"ל

לבית פרידמן

**ומשתתפים בצערה
העמוק של המשפחה**

"כבל" - מחנה עבודה כפייה שנשכח

מפעל "כבל" Kabelwerk Betriebs-G.m.b.H. - Kabel מס' 75 והיה אחד מארבעת המפעלים שהיו מחנות סמך של פלשוב, ובהם הועסקו האסירים היהודים. שלושת האחרים היו של DEF ברחוב ליפובה 4, Nachrichten Gerätelager גם הוא בזבלוצה ומתקנים בשדה התעופה ברקוביצה.

"כבל" הוקם עוד לפני מלחמת העולם, והיה במרחק של כ-1.5 ק"מ מהמחנה הראשי פלשוב, ותלוי בו לחלוטין לצורך אספקת מזון, טיפול רפואי, שומרי המחנה ועוד. התנאים במקום נחשבו לטובים יחסית, לאסירים סופקו מעט בגדים ונעליים, ובמפעל היה חדר אמבטיה עם מים חמים זורמים.

היהודים הועסקו במפעל משנת 1942 (ויש שאומרים ש-1943), ומספרם עמד על כ-300 אנשים, גברים ונשים, שגויסו לעבודה מגטו קרקוב והתגוררו במחנה פלשוב שהוקם אז. האסירים עבדו במסגריה, במכוונות ליפוף, מכששים הידראולים, הפעלת מבערים, עבודות מתכת שונות, חדר דוודים ובמקום היה גם דפוס. היו גם אסירים שעבדו כחייטים, ספרים, כובסים, נהגים ועבודות פקידות מינהליות. העבודה נמשכה כ-12 שעות, עם הפסקת צהריים של חצי שעה בלבד, בשתי משמרות: משמרת יום ומשמרת לילה, כולל חגים וימי ראשון. הפיקוח על האסירים היה של מנהלי עבודה פולנים.

האסירים סומנו במספרים של מחנה האס, וכדי להבדילם מעובדים אחרים במקום, אולצו ללבוש בגדים מפוספסים שבהזיתם, בצד השמאלי, משולש צהוב עם המספר. כל אסיר במחנה קיבל כ-40 גרם לחם לארוחת הבוקר, קפה שחור, ומרק ירקות דליל לארוחת צהריים, שבדרך כלל בושל עם אפונה או לפת עבשה, מעופש. עם זאת, בעזרת עובדים פולנים, הצליחו האסירים

מפעל "כבל" ב-1945, צילום: IPN

היהודים לקבל, כמעט מדי יום, מוצרי מזון מהעיר. מעדויות של אסירים לשעבר במקום היו במפעל ארבעה צריפי עץ שבכל אחד דרגשים בשלוש קומות, ששימשו את האסירים והאסירות, את אנשי האו.ד.ה., חדר חולים, מטבח ואחסון, ומגורי השומרים. מגורי הנשים הופרדו ממגורי הגברים על ידי גדר תיל, ובמקום היה מגרש מסדרים. העבודה הפיזית היתה קשה אך התנאים היו טובים יותר והאסירים ארגנו אירועים ומפגשים כולל בתקופת החגים.

במקום פעל גם תא מחתרת שהיה בקשר עם ארגוני המחתרת הפולנים, במטרה להקל בריחות אסירים בודדים. לדברי אלכסנדר ביברשטיין, הצליחו שני אסירים להימלט מהמפעל, ובתגובה רצחו הגרמנים שישה אסירים.

עם זאת, המשמעת במקום היתה נוקשה ואסירים שהוחשדו בהברחה, חבלה או כל תירוץ אחר, הועברו לפלשוב ונורו שם. עם התקרבות הצבא האדום חוסל המפעל בשני שלבים: בתחילת קיץ 1944 הועמס ציוד ופרטים אישיים על רכבות מיוחדות, וחלק מהאסירים היהודים הועברו לפלשוב. במקום נשארה קבוצת פירוק של כ-100 אנשים, שמשימתם היתה לפרק את מכוונות המפעל ולהעמיסן על רכבות, כך עד ספטמבר 1944, כשאחרוני האסירים הועברו לפלשוב. הצריפים שהיו במקום פורקו בסוף 1944.

מיכאל וחולה (Michał Wachuła) דוקטורנט מקרקוב כותב תזה על "כבל" והוא מבקש מכל מי שיש לו מידע כלשהו על המקום הנשכח הזה ליצור עמו קשר. מטרתו היא לחקור את ההיסטוריה של מחנות המשנה "Kabelwerk" ואת גורלם של האסירים במקום, ובנוסף, להנציח את המקום, והאנשים שנרצחו שם, שכן היום אין למקום ולאסיריו כל זכר
michalwachula@gmail.com טלפון 053-8288582

